

ŽEMDIRBIŲ GAMINTOJŲ ORGANIZACIJŲ FORMAVIMAS

JAN ŽUKOVSKIS¹, JULIUS RAMANAUSKAS²

Aleksandro Stulginskio universitetas¹, Klaipėdos universitetas² (Lietuva)

ANOTACIJA

Lietuvos žemės ūkio sektoriuje vyrauja smulkūs ūkiai, kuriems veikti rinkos sąlygomis sudėtinga. Tad norėdami įgyti konkurencinį pranašumą, valdyti žemės ūkio produkcijos rinkas, gerinti produkcijos kokybę, spręsti socialinius ir aplinkosaugos klausimus, turi jungtis į didesnius darinius – steigti kooperatyvus ir gamintojų organizacijas. Tyrimu siekta atskleisti gamintojų organizacijų (GO) raidą ES šalyse ir pasiūlyti būdų, kaip sparčiau vystytis Lietuvoje? Darbe atlikta ekonominės literatūros ir teisinės dokumentacijos žemės ūkio produkcijos rinkų reguliavimo ir žemdirbių kooperatyvų klausimais analizė. Taikytas iš dalies standartizuotas interviu su Lietuvos ir Airijos, Italijos, Latvijos, Lenkijos, Olandijos, Prancūzijos, Švedijos, Vokietijos kooperatyvų bei GO vadovais ir specialistais. Siekiant aktyvinti kooperatyvus ir GO, būtina parengti ir priimti ilgalaikę strategiją, kurioje numatyti gamintojų organizacijų plėtros kryptis ir pagrindines priemones: produkcijos realizavimas, ūkininkų ir kooperatyvų vadovų mokymai (konsultavimas), paramos gavimo supaprastinimas ir kt.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *gamintojų organizacija, kooperatinė bendrovė (kooperatyvas), veiksmų programa, finansinė parama.*

JEL KLASIFIKACIJA: Q01, Q13, Q17.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v19i2.1292>

Įvadas

Lietuvos žemės ūkio sektoriuje vyrauja smulkūs ūkiai, kuriems sudėtinga veikti rinkos sąlygomis. Tad norint įgyti konkurencinį pranašumą, valdyti žemės ūkio produkcijos rinkas, gerinti produkcijos kokybę, spręsti socialinius ir aplinkosaugos klausimus, jiems būtina jungtis į didesnius darinius steigiant gamintojų organizacijas (toliau – GO). Deja, tokių organizacijų kaip kooperatyvai plėtra Lietuvoje dėl įvairių priežasčių (Kriščiukaitienė, 2015; Kuliešis, 2010; Pareigienė, 2008; Skulskis, 2014; Vidickienė, 2009) stringa, o įsikūrę kooperatyvai yra maži ir negali konkuruoti rinkoje su akcinėmis bendrovėmis.

Lietuvoje GO įteisintos dar 2002 m. LR Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme, tačiau iki šiol sukurta tik viena vaisių daržovių ir 4 formalios žuvininkystės GO. Spartesnę GO plėtrą stabdo neišspręstos problemos: psichologinės, ekonominės, organizacinės, teisinės ir kt. Nėra aiškių motyvacinė priemonių, kaip skatinti ūkininkus bendradarbiauti, bendrai vykdyti tam tikras prekybos ar kitas operacijas. Be to, GO kūrimąsi stabdo kooperatyvų dydis, neužtikrinantis reikiamo per juos vykdomos prekybos apyvartos masto, kuris motyvuotų siekti GO numatytos rinkodaros plėtros paramos.

Tyrimo problema: GO raida paskirose ES šalyse, būtinos priemonės, galinčios padėti joms sparčiau vystytis Lietuvoje?

¹ Jan Žukovskis – docentas, daktaras (ekonomika), Aleksandro Stulginskio universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto Verslo ir kaimo plėtros vadybos institutas. Moksliniai interesai: žemės ūkio ir kaimo plėtros administravimo sistemos reglamentavimas, socialinių sistemų (organizacijų) vadyba

El. paštas: jan.zukovskis@asu.lt

Tel. +370 698 162 43

² Julius Ramanauskas – profesorius, habilituotas daktaras. Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Vadybos katedra. Moksliniai interesai: kaimo plėtra, inovacijų vadyba

El. paštas: julius.ramanauskas@asu.lt

Tel. +370 698 176 77

Tyrimo tikslas – parengti žemdirbių gamintojų organizacijų kūrimosi skatinimo priemones.

Tyrimo metodika. Darbe atlikta ekonominės literatūros ir teisinės dokumentacijos žemės ūkio produkcijos rinkų reguliavimo ir žemdirbių kooperatyvų klausimais analizė. Taikytas iš dalies standartizuoto interviu metodas su Lietuvos, Airijos, Italijos, Latvijos, Lenkijos, Olandijos, Prancūzijos, Švedijos, Vokietijos kooperatyvų ir GO vadovais bei specialistais. Pokalbiai griežtai neformalizuoti, todėl klausėjo ir respondento pokalbio atmosfera buvo laisvesnė. Kai kurie būtini klausimai iš dalies standartizuoti, numatyti iš anksto. Taip surinkta informacija apie kooperatyvų ir GO kūrimosi bei veiklos patirtį. Išanalizavus produkcijos pardavimo tvarką, teikiamą paramą, GO kūrimosi problemas, dokumentų tvarkymą, planavimo, organizavimo, valdymo, kontrolės ir apskaitos tvarką, nustatyti paskirų ES šalių GO steigimosi ir veiklos ypatumai.

Tyrimo metodai: internetinių šaltinių, literatūros ir teisės dokumentų analizė, analogijų taikymas, duomenų statistinės analizės metodas. Duomenys rinkti taikant iš dalies standartizuotą (struktūruotą) interviu. Šis metodas pagrįstas tuo, kad dalis klausimų parengta iš anksto ir griežtai apibrėžta, vėliau interviu papildytas kitais klausimais ir atsakymais. Duomenys analizuoti taikant indukcinį samprotavimų metodą.

Darbo rezultatus gali panaudoti GO, rengdamos veiklos programas, Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, pripažindama pavienius juridinius asmenis kaip GO bei vykdydama jų veiklos kontrolę.

1. Kooperatyvų ir GO raida užsienio šalyse

Žemės ūkio ir kaimo plėtros dokumentuose (Dėl žemės ūkio..., 2000; Dėl LR Vyriausybės programos, 2012) pabrėžiama, kad kooperacija žemės ūkyje yra viena iš prioritetinių sričių, o vienas svarių *kooperatyvų plėtros skatinimo veiksmų* – ES taikoma ypatinga priemonė – gamintojų grupių / organizacijų statuso suteikimas. Beje, kai kuriose ES šalyse kaip GO pripažįstami ne tik kooperatyvai, bet ir kiti juridiniai asmenys: ribotos atsakomybės bendrovės, asociacijos. GO ne tik organizuoja kooperuotą prekybos ir paslaugų teikimo veiklą, bet ir kuria agrarinę politiką (Bingen, 1999; Ramanauskas, 2013).

Žemdirbių organizuotų veiksmų poreikis atsiranda žemės ūkio produktų gamybai tampant prekyne (Wiatrak, 2015). Bet steigiant kooperatyvus ir GO reikia atsižvelgti į kiekvienos šalies ypatumus. Suomijos mokslininkas P. Ollila (2009) įrodė, kad kooperatyvai – išskirtinės hierarchinio koordinavimo pobūdžio institucijos, veikiančios rinkoje. Bet norint pripažinti kooperatyvą kaip GO, būtina atsižvelgti į besikeičiančias rinkos sąlygas. Švedijos mokslininkė L. Westerlund-Lind (2011) savo disertacijoje aptarė bendras Švedijos kooperatyvų problemas, kada kooperacija nesukuria pridėtinės vertės, o kooperatyvo išlaikymas kainuoja brangiau nei gaunama nauda. Be to, GO keliami nemaži reikalavimai, nariams ne visada aiškios stojimo į organizaciją sąlygos. Taip Prancūzijoje ši aplinkybė paskatino kai kuriuos narius išstoti iš GO (Chazoule, 2005).

Tam tikrose šalyse GO veiklos vystymasis priklauso nuo sektoriaus išsivystymo lygio. Pavyzdžiui, Nyderlanduose ar Belgijoje vaisių ir daržovių auginimo mastai yra labai dideli, todėl GO veiksmų programose dominuoja energijos taupymo, gruntinių vandenų naudojimo šildymui, produktų rinkodaros priemonės (Klaasen, 2007).

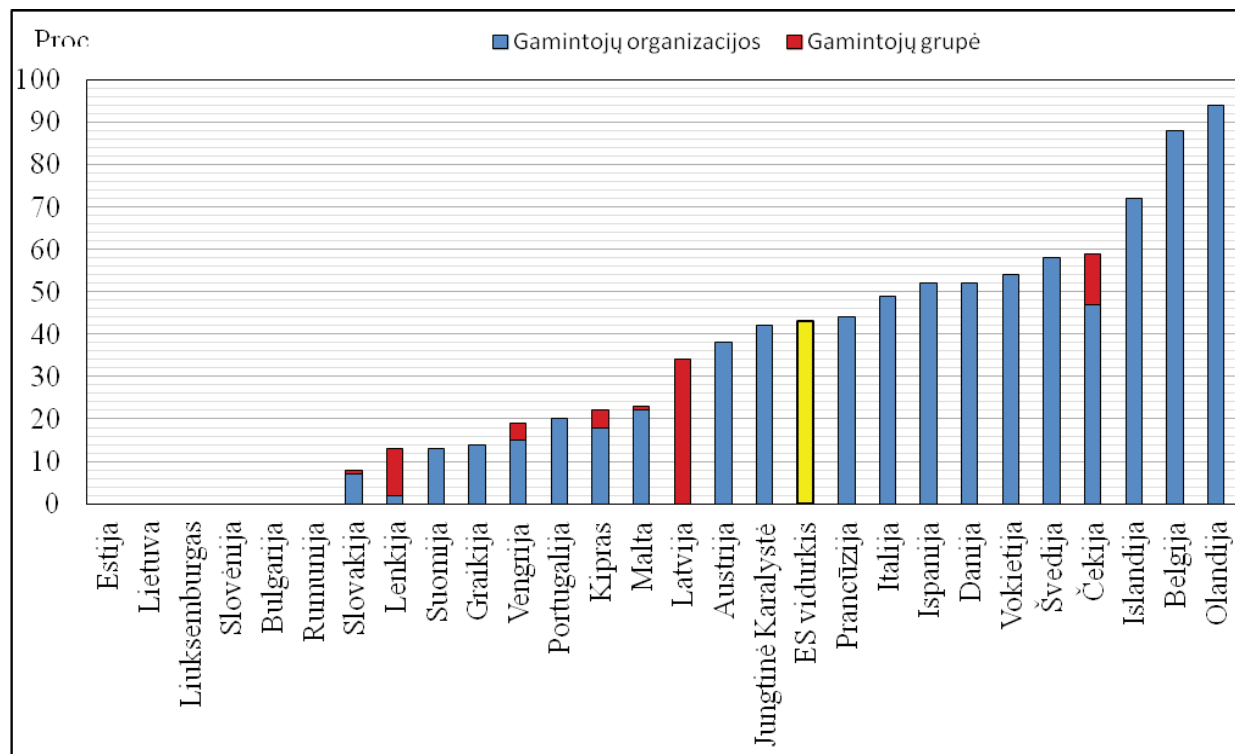
Kai kuriose postkomunistinėse šalyse (pvz., Lenkijoje) GO sąvoka vartojama apibūdinti ir žemdirbių bendradarbiavimo, tikrojo kooperatinio judėjimo reiškinį (Oleszko-Kurzyna, 2007; Ejsmont, 2005). Todėl Lenkijoje GO skiriamas didžiulis dėmesys, ypač daug autorių nagrinėja žemdirbių bendros veiklos ekonominę, organizacinę ir socialinę naudą (Chlebicka, 2008; Krzyżanowska, 2003; Lemanowicz, 2004; Prus, 2009).

Atsižvelgiant į užsibrėžtus tikslus ir organizacinę teisinę formą, žemdirbių kooperatyvas ir GO gali vykdyti šias funkcijas (Sposoby, 2008):

- gamintojų veiklos organizavimas;
- produkcijos pardavimas ir pirkimas;
- klientų paieška ir nuolatinių ryšių su jais palaikymas;
- informacijos apie rinkas rinkimas ir apdorojimas, užtikrinant reikiamą skaidrumą;

- situacijos rinkoje analizė, planavimas ir rinkoje vykstančių pokyčių trumpuoju bei ilguoju laikotarpiu numatymas;
- gamybos potencialo didinimas, pageidaujamų žemės ūkio produktų rūšių ir veislių atranka;
- specializacijos lygio ir specializuotos produkcijos apimčių didinimas;
- pagrįstų gamybos profilio pokyčių vykdymas;
- gamybos intensyvinimas;
- produktų ir paslaugų rėmimas;
- produktų pritaikymas vartotojų poreikiams: pakavimas, paruošimas, standartizavimas, kokybinių charakteristikų apibrėžimas;
- derybų vedimas;
- fizinis prekių paskirstymas: saugojimas, sandėliavimas, transportavimas, laikantis logistikos principų, pageidaujamo prekių kiekio paruošimas;
- rizikos prisiėmimas ir jos mažinimas, taikant draudimą, garantijas ir kitas priemones;
- kompleksinių atsiskaitymų vykdymas;
- mokymai.

2010 m. ES valstybėse narėse buvo apie 1600 pripažintų GO, nors pavienių valstybių lygiai gerokai skiriasi (1 pav.).

1 pav. Vaisių ir daržovių sektoriaus jungimosi į organizacijas lygis pagal valstybes nares 2010 m. (Report from..., 2014)

Vertinant GO vaidmenį konkrečiam sektoriui, ES vartojama *organizuotumo* arba *kooperacijos lygio* sąvoka (angl. *organisation rate*) apibūdinti procentinį santykį tarp GO narių realizuotos ir šalies mastu išaugintos produkcijos. 2010 m. vaisių ir daržovių sektoriuje organizuotumo lygis ES buvo apie 43,0 proc. (43,9 proc., įskaičius gamintojų grupes).

Organizuotumo lygis – tai rodiklis, kuris skaičiuojamas kaip gamintojų organizacijų ir bendrų to sektoriaus produkcijos pardavimų santykis. Šis rodiklis pavienėse valstybėse nevienodas. Pvz., Olandijoje ir Airijoje – apie 90 proc., Italijoje – 47 proc., Prancūzijoje – apie 47 proc. Kai kuriose valstybėse yra labai

nedaug GO, joms tenkanti rinkos produkcijos dalis yra labai nedidelė. Be to, ES valstybėse skiriasi augintojų jungimosi į GO pagal regionus rodiklių reikšmės. GO plėtrą kai kuriose valstybėse apunkina įvairūs veiksniai (Bijmans, 2013): pasitikėjimo kaimynais nebuvimas, įtarumas, pagunda nemokėti mokesčių, nes nepriklausomi ūkininkai gauna didesnę pelną iš neskelbiamų pardavimų („juodoji rinka“). Be to, daugelis ūkininkų parduoda produktus nusistovėjusiose rinkose arba tiesiogiai ir jiems nesvarbi narystės GO teikiama nauda. Svarbus GO plėtros trikdys – sudėtinga ir brangi GO įsisteigimo pripažinimo ir galimybės gauti finansinę pagalbą procedūra, todėl GO privalumai yra mažesni nei administracinės išlaidos. Reikšminga ir tai, kad rizikuojama netekti ES paramos, nes GO būtina laikytis pripažinimo kriterijų: narių skaičius, demokratinė kontrolė, visos produkcijos centralizuotas tiekimas rinkai. Būtent todėl 2004–2010 m. daugiausia pripažinimų GO buvo panaikinta Ispanijoje (148), Prancūzijoje (94) ir Italijoje (43), nemažai jų panaikinta Slovėnijoje, Airijoje, Suomijoje ir Bulgarijoje.

Airijos kooperatyvai veikia savitai, nes šalyje nėra specialaus kooperacijos įstatymo, kur būtų nurodyta viena pamatinių taisyklių: „Vienas žmogus – vienas balsas.“ Kooperatyvai neturi jokių mokestinių lengvatų, kiekvienas kooperatyvas parengia įstatus, kur nusistato savas balsavimo taisykles. Airijos kooperatyvuose gali būti ir neaktyvių narių, kurie tik finansiškai palaiko organizaciją.

Pagal *organizuotumo lygio* rodiklį Airija (90 proc.) yra viena pirmaujančių ES, nors teturi tik dvi GO. GO pradėjo steigtis 1999 m. ir iki 2002 m. jų buvo jau 17. Iš jų 13-a – grybų augintojai. Dėl nedidelio narių skaičiaus ir mažos apyvartos mažosios GO neišsilaikė ir prasidėjo konsolidacijos laikotarpis. Iki 2008 m. beliko dvi grybų augintojų GO, šiuo metu veikia tik viena didelė grybų augintojų GO – *Commercial Mushroom Producers* (CMP). Ji yra viena pirmaujančių Europoje, sujungusi daugiau nei 90 proc. Airijos grybų augintojų, turi ir narių iš užsienio šalių. CMP registruota kaip uždaroji akcinė bendrovė.

2007 m. devyni iš daugiau kaip 200 atviro grunto daržovių augintojų priklausė GO, bet dėl mažų apimčių (produkcijos realizuodavo apytikriai už 3,7 mln. eurų) šis GO neišsilaikė ir šiuo metu daržininkystės srityje GO Airijoje nėra. Penki vaisių ir uogų augintojai buvo sukūrę GO, bet šiuo metu ji neegzistuoja. Veikia uždaro grunto augintojų GO (20 narių), kurių apyvarta viršija 40 mln. eurų.

Didžiausia plėtros problema – platūs prekybos tinklai ir didmenininkai, jau sukūrę savo perdirbimo, rūšiavimo, pakavimo infrastruktūrą, palaikantys glaudžius ryšius su augintojais. Tik susikūrusiems GO buvo beveik neįmanoma patekti į rinką.

Airijos GO specifika – augintojų iš užsienio šalių dalyvavimas. Ypač tai buvo pastebima vaisių ir daržovių sektoriuose, kur Airijos ūkininkai tesudarė 6–14 proc., esant stipriai grybų augintojų organizacijai, šis skaičius siekė 95 proc. Užsienio ūkininkų dalyvavimas praplečia produkcijos apimtį importine produkcija ir atveria eksporto rinkas.

Šiuo metu pripažintos GO metinė apyvarta turėtų siekti ne mažiau kaip 1,5 mln. eurų.

Airijos GO organizacijų veiklos programose, be bendrų gamtos apsaugos, krizės valdymo, produkcijos kokybės ir kt. reikalavimų, yra ir specifinių krypčių:

- didinti produkcijos vertę, kuriant naujus produktus;
- didinti vaisių ir daržovių vartojimą, kartu ir GO apyvartą;
- sukurti GO prekės ženklą, kurį pripažintų vartotojas, norintis, kad rinkoje būtų kuo daugiau šio produkto.

Kooperatyvai *Italijoje* gana populiarūs įmonės forma. Čia veikia 8100 žemės ūkio kooperatyvų, 97,3 proc. iš jų yra iš esmės savitarpio pagalbos kooperatyvai (angl. *mainly mutual*). Centrinė kooperatyvų asociacija „Centrali cooperative di rappresentanza“ subūrusi 5835 aktyvius kooperatyvus, kurie turi daugiau nei 863 tūkst. narių. Juose dirba apie 94 tūkst. darbuotojų. Bendra apyvarta – apie 34 mlrd. eurų. Italijoje dalis kooperatyvų jungiasi į asociacijas ir yra pripažinti GO (Evaluation..., 2012). Per 2008–2012 m. laikotarpį bendras GO skaičius šiek tiek mažėjo (nuo 296 iki 278), nes jos būrėsi į asociacijas, kurios savo ruožtu pripažintos GO. Italijoje santykinai aukštas nacionalinis telkimosi į *organizacijas lygis* (apie 47 %) yra aukšto organizavimosi lygio kai kuriuose šiaurės regionuose ir žemo organizavimosi lygio keliuose kituose regionuose rezultatas.

Latvijoje veikia tik trys vaisių ir daržovių augintojų kooperatyvai, pripažinti GO, bet jie kontroliuoja daugiau nei trečdalią vaisių ir daržovių apyvartos (Komisijos..., 2014).

Paskutiniajam praėjusio amžiaus dešimtmečiui tiek *Lenkijos*, tiek *Lietuvos* žemdirbiams būdingas nepalankus požiūris į kooperaciją. Valstybės kontroliuojamų kooperatyvų vietą užėmė tarpininkai. Situacija pradėjo gerėti 2000 m. pabaigoje priėmus įstatymą dėl žemdirbių gamintojų grupių. Nors akivaizdi nuolatinė GO skaičiaus augimo tendencija, tačiau daugelis autorių (Boguta, 2014; Chlebicka, 2011; Wiatrak, 2015) nurodo, kad žemdirbių telkimosi lygis vis dar yra žemas. 2014 m. gamintojų grupės apėmė tik 0,08 proc. visų ūkių ir 0,19 proc. didesnių kaip 5 ha ūkių (Wiatrak, 2015). Kaip teigia W. Boguta (2014), tik 15 proc. iš maždaug 250 tūkst. žemdirbių, gaminančių produkciją rinkai didesniu mastu – taigi potencialių GO kūrėjų, yra jų nariai. Vis dėlto, nepaisant nemažos pažangos steigiant GO, Lenkijoje gamintojų organizuotumo lygis dar gana žemas ir tai yra vienas didžiausių žemės ūkio trūkumų (Chlebicka, 2008). 2014 m. Lenkijoje veikė daugiau kaip 300 GO. Ypač sparčiai jos kūrėsi vykdant 2007–2013 m. Kaimo plėtros programą. GO skaičiaus augimas Lenkijoje buvo sprogstamojo pobūdžio ir sukėlė finansinių problemų ES biudžete: vaisių ir daržovių GO pritrūko pinigų. Planuotos metinės ES paramos lėšos visoms vaisių ir daržovių GO sudarė 30–40 mln. eurų, faktiškai prašoma parama 2011 m. pasiekė 195 mln. eurų, iš to Lenkijai – 180 mln. eurų. Dėl to nuo 2012 m. įvesti GO finansavimo apribojimai ir dabar vienai GO vidutiniškai tenka apie 1,5 mln. eurų paramos. Didžioji paramos dalis (92,5 proc.) tenka GO pripažinimo planuose numatytoms investicijoms. Pasinaudojusios parama, jos pirko modernias ir našias vaisių bei daržovių surinkimo mašinas, specializuotus automobilius produktams gabenti į didmenines bazines ir parduotuves, statė nuosavas šaldyklnas ir sandėlius, įrenginėjo rūšiavimo ir pakavimo linijas.

Nors šiandien vaisių ir daržovių augintojų kooperacijos lygis Lenkijoje yra vienas aukščiausių, apklausa atskleidė, kad nemažai GO įsisteigė ne dėl bendros kooperatinės naudos, bet tik tam, kad gautų finansinę paramą. Nesant paramos, GO gali iširti. Šioje šalyje pripažįstama, kad GO vaidina svarbų vaidmenį stabilizuojant žemės ūkio ir maisto produktų rinkas.

Vokietijos žemės ūkio sektoriuje ir maisto pramonėje veikia beveik 2400 aktyvių kooperatinių bendrovių, turinčių 1441 tūkst. narių, jose dirba 97,3 darbuotojų, bendra apyvarta siekia daugiau kaip 67,5 mln. eurų (Development of..., 2015). Kooperatyvai vidutiniškai užima maždaug 50 proc. rinkos dalies. Be to, Rytų Vokietijoje maždaug trečdalis žemės ūkio naudmenų ploto dirbama kelių susikooperavusių šeimų. Bendra Raifaiseno kooperatyvų apyvarta 2013 metais siekė 68 mlrd. eurų.

Kuriant GO ypač naudinga *Olandijos* patirtis, nes ten GO nariais yra beveik visi ūkininkai (apie 90 proc.). Smulkesnės Olandijos GO, teisingai reaguodamos į besikeičiančią rinkos dinamiką, susibūrė į stambesnius darinius. Šiuo metu veikia 21 didelė GO, nes nuo 1996 iki 2010 metų narių skaičius sumažėjo nuo 11000 iki 1600, bet vidutinė apyvarta iš vieno nario padidėjo nuo 120 iki 550 tūkst. eurų per metus. Stambėjimo procesas vyksta ir šiandien. (žr. 1 lentelę)

Prancūzijos kooperatyvai yra susibūrę į skėtinę organizaciją „Coop-de-France“, kuri sujungusi 2400 žemės ūkio srities kooperatyvų ir 11,5 tūkst. žemės ūkio technikos kooperatyvų. Daugiausia yra vyno gamybos (690), pienininkystės ir vaisių bei daržovių auginimo (250) kooperatyvų. Iš viso kooperatyvų veikloje dalyvauja daugiau kaip 858 tūkst. ūkininkų, kurių bendra apyvarta siekia daugiau kaip 84 mln. eurų.

Švedijoje kooperatyvai pastaruosiu metu konsoliduojasi – jų skaičius mažėja, bet patys kooperatyvai didėja. Žemės ūkio kooperatyvus reprezentuoja centrinė organizacija LRF. Daugelis kooperatyvų investuoja ir plečiasi užsienio šalyse, ypač glaudžius ryšius palaiko su Danija ir Norvegija. Susikūrę tarptautiniai kooperatyvai palengvina prekių judėjimą, produktų realizavimą, supaprastina žemdirbių aptarnavimą. Švedijos žemės ūkio kooperatyvų reikšmė šalies ekonomikoje pastaruosiu metu mažėja, nes šalyje vis daugiau veikia Danijos ir Suomijos kooperatyvų. Pavyzdžiui, mėsos ir pieno sektorius visiškai valdo Suomijos ir Danijos kooperatyvai, grūdų sektorius vis dar priklauso Švedijos kooperatyvams, bet ir čia jaučiama didėjanti Danijos konkurencija.

Lyginant su kitomis ES šalimis, Švedija GO skaičiumi ir jų dydžiu šiek tiek atsilieka nuo vidurkio, tačiau per GO realizuotos produkcijos dalimi ji lenkia ES šalių vidurkį. Nors GO Švedijoje veikė dar prieš stojant į

ES, po 1996 m. jos praėjo ES pripažinimo procedūras. 1997 m. susikūrė 11 GO. Vėliau vienos susijungė, kitos steigėsi, šiuo metu Švedijoje yra 9 vaisių ir daržovių GO. Keturios didžiosios GO realizuoja produkcijos už 130 mln. eurų.

Švedijos vaisių ir daržovių dalis, realizuota per GO, gana pastovi ir sudaro 40–45 proc. Tiesa, paskirų rūšių dalis skirtinga: dauguma žiedinių kopūstų ir pomidorų parduodama per GO, tačiau daugiausia parduodamų kultūrų (kaip morkos ar braškės) per GO tesudaro kelis procentus. Be vaisių ir daržovių GO, Švedijoje veikia žvejų ir miško augintojų GO.

1 lentelė. Olandijos gamintojų organizacijų (kooperatyvų) veiklos pobūdis (remiantis interviu su gamintojų organizacijos „Reo Veiling“ vadovais)

Veiklos pobūdis	Veiklos	
	Tradicinės	Naujos
Pardavimai	+	+
Pardavimų administravimas (atsiskaitymo kontrolė)	+	+
Produkcijos kokybės kontrolė	+	+
Logistika	+	+
Produkcijos kokybės standartų diegimas ir užtikrinimas + prekių kilmės žymėjimas	+	+
Trumpalaikis ir ilgalaikis sandėliavimas		+
Rinkodara + skatinimas		+
Inovacijos + tyrimai		+
Didmeninė prekyba + eksportas		+
Aplinkosaugos priemonės		+
Perdirbimas (tam tikros produkcijos)		+
Pagalba augintojui		+

2. Kooperatyvų ir GO raida Lietuvoje

Šiuo metu žemdirbių dalyvavimas savo produkcijos perdirbimo procese dėl įvairių priežasčių ribotas, todėl jie nedaro didesnės įtakos formuojant produktų kainas. Kai kurie autoriai teigia, kad kooperatyvas gali apginti savo narius, sustiprinti jų konkurencinę galią santykiuose su produkcijos pirkėjais ir išteklių tiekėjais (Vaznonis, 2008).

Dabartinei bendrai žemės ūkio politikai būdingas finansinės paramos atsisiejimas nuo gamybos apimties, kartais ir tos paramos priklausomybė nuo gamybos mažinimo bei žemės ūkio gamybos veiksnių – žemės ir darbo – įtakos mažėjimo. Taikomos priemonės turi paskatinti žemdirbius imtis veiksmų didinti ne gamybos apimtį, bet efektyvumą. Tikėtina, kad finansinė parama žemės ūkiui mažės, taigi reikia skatinti tuos veiksmus, kurie stiprintų žemės ūkio produkcijos gamintojų rinkos poziciją. Žemdirbiai, naudodami paramą, turi pasirūpinti tuo, kad jų konkurencinė pozicija santykiuose su produkcijos pirkėjais stiprėtų. Integraciniai veiksmai – teisingas to siekimo būdas. Žemdirbių GO turi tapti pagrindine organizuotos žemės ūkio rinkos grandine.

Taigi siekiant aktyvinti kooperatyvų ir GO veiklą, būtina ilgalaikė strategija, kur turi būti numatytos pagrindinės veiklos priemonės: produkcijos realizavimas, ūkininkų ir kooperatyvų vadovų mokymai (konsultavimas), paramos gavimo supaprastinimas ir kt.

Lietuvoje GO įteisintos dar 2002 m. LR Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme. Teisiniu požiūriu (formaliai) ES GO – tai „įvykdęs nustatytus pripažinimo reikalavimus ir ES reglamentų ir nacionalinės teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas juridinis asmuo, jungiantis žemės ūkio produkcijos gamintojus, turintis teisę gauti finansinę paramą“ (Pieno..., 2015). Pripažintos GO įrašomos į nacionalinį GO registrą. Neformaliai gamintojų organizacija galima vadinti bet kurią žemdirbių susijungimą siekiant bendrų tikslų: auginti (gamtinti) produkciją, ją perdirbti, realizuoti ir pan. Tai gali būti kooperatyvas, asociacija, žemės ūkio bendrovė, bendrija, UAB ir kt.

Paminėtina, kad susijungimo į formalias GO procesas yra gana sudėtingas, pasitaiko nemažai kliūčių. Svarbiausias dalykas – psichologinių barjerų įveikimas, pozityvių bendros veiklos pavyzdžių formavimas, galimybės naudotis kompetentingomis konsultacijomis sudarymas.

Kooperatyvų ir GO kūrimosi proceso Lietuvoje ir kitose šalyse analizė atskleidė daug aktualių ir neišspręstų psichologijos, ekonomikos, organizavimo, teisės ir konsultavimo problemų (Pareigienė, 2008; Pateikti pasiūlymus..., 2001 ir kt.). Daugelis autorių pabrėžia, kad didelę neigiamą įtaką darė negatyvi istorinė visuotinio suvisuomeninimo patirtis (neigiama kolūkių patirtis).

Nors bendra veikla GO žemdirbiams teikia didelę ekonominę naudą, jos plėtrą riboja įvairios socialinės kliūtys: išsilavinimo ir žinių trūkumas, tradicinis bet kokių permainų vengimas, nepasitikėjimas potencialiais partneriais, nenoras vykdyti organizacines inovacijas, lyderių trūkumas ar nenoras vykdyti (dažnai neatlygintinai) lyderio funkcijas ar tiesiog negebėjimas tų funkcijų vykdyti. Vis dar žemas žemdirbių susitelkimo laipsnis rodo, kad sudėtinga surinkti keliolika vieno produkto gamintojų, norinčių bendrai vykdyti ūkinę veiklą, nes Lietuvoje labai skiriasi ūkių dydžiai.

Šiuo metu Lietuvoje GO gali būti pripažintos (ir tam yra parengta teisinė bazė) žuvininkystės ir akvakultūros, vaisių ir daržovių bei pieno sektoriuose. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programoje numatyti kitų žemės ūkio sektorių gamintojų organizacijų pripažinimo ir paramos joms teikimo pagrindiniai principai, jų taikymo taisyklės rengiamos.

2.1. Žuvininkystės ir akvakultūros GO

Žuvininkystės ir akvakultūros produktų bendrojo rinkos organizavimo (BRO) numatomas kainų reguliavimo ir intervencijos sistemos tikslas – reguliuoti žuvininkystės produktų rinką³. Šio sektoriaus rinkų organizavimo ES Tarybos reglamentas (EB) Nr. 104/2000 priimtas dar 1999 metais. Šiuo reglamento pagrindu LR žemės ūkio ministro 2002 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. 134 „Dėl bendrosios žuvininkystės produktų rinkos organizavimo tvarkos patvirtinimo“ priimtos Žuvininkystės produktų GO pripažinimo ir pripažinimo panaikinimo taisyklės.

Yra tik 4 pripažintos tarpšakinės organizacijos, veikiančios valstybės lygmeniu: „Comité Interprofessionnel des Produits de l’Aquaculture“ – C.I.P.A. (Prancūzija), „Interatún“ (Ispanija), „Aquapiscis“ (Ispanija) ir O.I. „Filliera Ittica“ (Italija). Lietuvoje šiuo metu pripažintos ir sėkmingai veikia 3 žuvininkystės ir akvakultūros produktų GO, kurias sukūrė: Lietuvos žuvininkystės produktų gamintojų asociacija, Žuvininkystės įmonių asociacija „Lampetra“ ir Nacionalinė akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacija.

2.2. Vaisių ir daržovių GO

Lietuvoje teisiniu požiūriu iki 2012 m. galėjo būti įteisintos tik vaisių ir daržovių GO. Siekiant padėti augintojams geriau prisitaikyti prie bendrojo rinkos organizavimo, Lietuvoje vaisių ir daržovių GO pripažinimo ir finansinio rėmimo taisyklės parengtos ir priimtos dar prieš stojant į ES, tačiau dėl daugelio socialinių-psichologinių ir organizacinių-ekonominių priežasčių iki šiol pripažinta tik viena GO – žemės ūkio kooperatyvas „Agrolit“.

2.3. Pieno GO

Lietuvos ir pasaulinė pieno produktų rinka nėra stabili, nes pieno produktų paklausa išlieka didelė, tačiau ir pieno gamyba didėja visose šalyse. Vis dėlto pieno perdirbėjai nuolat mažina kainas, todėl žemdirbiams būtina imtis priemonių stiprinti pieno gamintojų pozicijas. Viena rimčiausių priemonių – didesnė pieno gamintojų koncentracija pripažįstant GO ir jų asociacijas.

2012 m. siekdamas užtikrinti pieno sektoriaus plėtrą ir stiprinti pieno gamintojų pozicijas sudarant pieno pirkimo ir pardavimo sutartis, LR žemės ūkio ministras 2012 m. rugpjūčio 13 d. įsakymu Nr. 3D-658 patvirtino Pieno GO ir jų asociacijų administravimo taisykles (Pieno..., 2012).

³ Prieiga internete: www.europarl.europa.eu

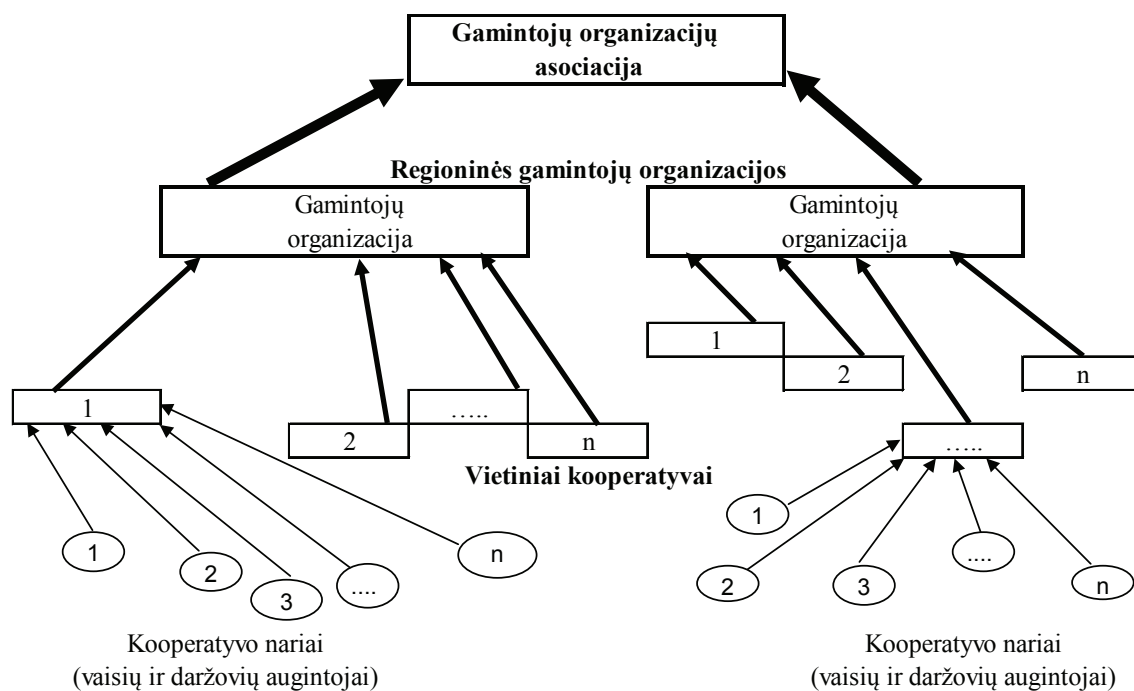
3. Žemdirbių kooperacijos ir GO veiklos aktyvinimas

Remiantis ES reglamentais, žemdirbių GO gali būti pripažinti įvairūs juridiniai asmenys. Siekiant nustatyti, kuri juridinė forma labiausiai atitinka GO pripažinimo reikalavimus, atlikta įvairių juridinio statuso įmonių įstatymų analizė (Vaznonis, 2007; 2014). Iš atlikto tyrimo paaiškėjo, kad visus pripažinimo GO juridinių asmenų reikalavimus visiškai atitinka tik kooperatyvas, todėl pripažinimo GO turėtų siekti jau veikiantys ar besisteigiantys žemdirbių kooperatyvai. Deja, kooperatyvai Lietuvoje maži, o mažo kooperatyvo, gavusio GO pripažinimą, nariams bus mažai naudos, nes galimos paramos dydis priklauso nuo per organizaciją vykdomos apyvartos. Be to, smulkūs augintojai neturi pakankamai lėšų steigti ir išlaikyti kooperatyvą (sudėtinga visus metus išlaikyti administraciją, patalpas), o dėl mažos kooperatyvo apyvartos jiems neįmanoma užimti tinkamos vietos ir išsilaikyti rinkoje. Taigi kooperatyvų dydis – viena priežasčių, kodėl šiuo metu šalyje pripažinta tik viena gamintojų grupė ir visai nėra GO. Kita vertus, atstumai tarp augintojų dideli, todėl jiems sunku susiburti į kooperatyvą.

Taigi norint Lietuvoje plėtoti kooperatyvus, dalykinis ir organizacinis žemdirbių formalių GO kūrimasis tiesiog būtinas. Tai byloja įvairių ES šalių patirtis. Tačiau viena iš dažnai nurodomų priežasčių, kodėl Lietuvoje nesikuria GO, – per maža parama. Tyrimo metu, bendraujant su kai kurių kooperatyvų vadovais, paaiškėjo, kad daugelio Lietuvos kooperatyvų apyvarta yra nedidelė, todėl dėl 4,1 proc. nuo apyvartos dydžio paramos neverta rengti dokumentų, siekiant GO statuso, ir įsipareigoti vykdyti veiksmų programą, tačiau dažnai neatsižvelgiama į galimybes, kurias teikia vaisių ir daržovių GO statusas.

Dabartinis teisinis reguliavimas išties patrauklus dideliems ūkiams, kurie ir taip yra stambūs ūkio subjektai. Smulkiems ir vidutiniams ūkiams paskatų nepakanka, todėl tikslinga nustatyti diferencijuotą rėmimo sistemą: teikti didesnę finansinę paramą GO, apimančioms smulkius ir vidutinius ūkininkus, prioritetą teikiant didesniam į kooperatyvą susijungusių narių skaičiui.

Galima išeitis – stambesnių kooperatyvų, kurių apyvarta didelė, kūrimosi skatinimas, jie vėliau galėtų tapti veiksmingai veikiančiomis GO. Tai įmanoma kuriant kooperatyvus integruojančią sistemą, sujungiančią smulkiuosius ir stambiuosius augintojus. Pagal siūlomą modelį numatomas paskirų produktų grupių vietinių kooperatyvų susijungimas į didesnius regioninius kooperatyvus ir GO, kurie galėtų siekti pripažinimo kaip GO asociacija. Toks jungimasis vyktų teritoriniu pagrindu. Galėtų formuotis vietiniai (arba pirmojo lygio), regioniniai (arba antrojo lygio), visos šalies (arba trečiojo lygio) ir tarptautiniai kooperatiniai dariniai. Tokia įvairaus lygio kooperatyvus integruojanti sistema pavaizduota 2 paveiksle.

2 pav. Produkcijos augintojų susijungimo šalies mastu modelis

Vietinių kooperatyvų funkcijos galėtų būti derliaus surinkimo ir transportavimo. Jie sutelktų nedidelės teritorijos žemės ūkio produkcijos gamintojus / augintojus (pvz., rajono). Vietinių kooperatyvų funkcija – surinkti žemės ūkio produkciją iš augintojų, ją rūšiuoti ir teikti regioniniams kooperatyvams.

Vietiniai kooperatyvai, susijungę į antrojo lygio kooperatyvus (kooperatyvų kooperatyvus), gali sukurti *Regionines GO*, kurios sutelktų didesnės teritorijos ūkininkus. Tokie kooperatyvai, steigiami vieno ar kelių rajonų mastu, apsirūpintų transporto priemonėmis, dideliais sandėliais, šaldytuvais ir pan. Šie kooperatyvai galėtų sukurti trečiojo lygio kooperatyvus. Jų funkcija – šaldyti, pakuoti ir ruošti stambiausias produkcijos partijas bei teikti jas *GO asociacijoms*.

GO asociacijos – kooperatyvų asociacijos, sujungiančios regionines GO (antrojo lygio kooperatyvus) ir prekiaujančios šalies bei tarptautiniu mastu. Šioms GO atsiranda didesnė galimybė įsigyti ir naudoti sudėtingą, brangią įrangą, taikyti šiuolaikines technologijas, išlaikyti rinkodaros tarnybą ir pan.

Be to, įdiegus siūlomą sistemą, susidaro galimybė kooperuotis įvairaus pajėgumo ūkininkams. Yra žinoma, kad stambūs ūkininkai nenoriai vienijasi su smulkiaisiais ir mielai – su sau lygiais. Pateiktoje sistemoje numatytas atskirai stambiųjų ir smulkiųjų ūkininkų vietinių kooperatyvų steigimasis, pastarieji bendroms problemoms spręsti kaip lygūs partneriai nariai susijungia į regionines ir į GO asociacijas.

Toks GO susijungimas į asociaciją visos šalies mastu nedidelėje šalyje ateityje yra visai realus. Susijungimas suteiktų gamintojams didelę rinkos galią, leistų geriau planuoti gamybą, vykdyti rinkodaros veiksmus ne tik šalyje, bet ir tarptautinėse rinkose. Šį modelį galėtų taikyti ne tik vaisių ir daržovių, bet ir pieno gamintojai, kurie turi sukurti nedidelius vietinius kooperatyvus, kad užsitikrintų GO statusą.

Tarptautiniai kooperatyvai (GO). Steigti tarptautinius kooperatyvus ar įsitraukti į juos yra naudinga, nes susidaro galimybė patekti į bendrą tarptautinę rinką, taigi gerėja rinkodara, didėja kooperatyvo apyvarta (atsiranda masto ekonomikos efektas), galima bendrų produktų gamyba, užsimezga ūkininkų ryšiai – iš dalies sprendžiamos socialinės problemos. Tačiau tokius kooperatyvus sunkiau valdyti ir kontroliuoti jų veiklą, būtina derintis prie įvairių šalių įstatymų, kalbos, atstumų ir kt.

Tačiau puikūs kooperatyvų vienijimosi į internacionalinius kooperatyvus pavyzdžiai – danų, norvegų ir švedų pieno perdirbimo kooperatyvai. Jie, turėdami bendrus kooperatyvus, turi didelės apyvartos pienines, kurios prekiauja visame pasaulyje. Pastebėtina, kad mažosios šalys (pvz., Liuksemburgas) daug aktyviau steigia tarptautinius kooperatyvus, lyginant su didžiosiomis šalimis (pvz., Vokietija), nes pastarosios turi plačią savo vidaus rinką. Taigi, nepaisant šalių istorijos, ekonomikos, kultūros ir papročių skirtumų, vykstant pasaulėjimo (globalizacijos) reiškiniams, ekonomika vienodėja. Tai leidžia manyti, kad didės ir Lietuvos kooperatyvų internacionalizacija, vienodės organizaciniai, finansiniai, rinkodaros ir kiti kooperatyvų reglamentai.

Išvados

1. GO pripažinimui tinkamiausia įmonės forma – kooperatinė bendrovė (kooperatyvas), tačiau GO kūrimąsi stabdo kooperatyvų dydis, neužtikrinantis reikiamo per juos vykdomos prekybos apyvartos masto, kuris motyvuotų siekti GO numatytos paramos rinkodaros plėtrai.
2. Formalių žemės ūkio produkcijos augintojų (gamintojų) susijungimo į GO procesas gana sudėtingas, čia išskyla daug įvairių kliūčių: žemdirbių savitarpio pasitikėjimo trūkumas, baimė prarasti galimybę pačiam priimti sprendimus ir būtinybė laikytis GO galiojančių taisyklių, norint būti nepriklausomais, pasirinkimas ūkininkauti savarankiškai (net ir mažesnio efektyvumo ir konkurencingumo sąskaita), menka teikiama parama, „juodoji rinka“, sudėtingos GO pripažinimo procedūros.
3. Nors Lietuvoje GO įteisintos 2002 m. LR Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme, iki šiol sukurta tik viena vaisių ir daržovių bei trys formalios žuvininkystės GO. GO spartesnę plėtrą stabdo aktualios ir neišspręstos problemos: psichologinės, ekonomikos, organizavimo, teisės ir konsultavimo srityse. Be to, GO kūrimąsi stabdo kooperatyvų dydis, neužtikrinantis reikiamo per juos vykdomos prekybos apyvartos masto, kuris motyvuotų siekti GO numatytos paramos rinkodarai plėtoti.

4. Tik didelė apyvarta pasižyminčios GO gali sėkmingai pasinaudoti ES teikiama parama, todėl norint įvairaus dydžio augintojų ūkiams susijungti į kooperuotus darinius būtina integrali hierarchinė sistema, leidžianti struktūruoti vietinių, teritorinių ir visos šalies mastu veikiančių kooperatyvų bei GO kūrimosi procesą ir išgryninti konkretaus lygmens kooperatinių darinių veiklos turinį. Nacionalinių kooperatyvų susijungimo į internacionalinius kooperatyvus pavyzdys – danų, norvegų ir švedų pieno perdirbimo kooperatyvai. Jie tarpusavyje susikooperavę, turi modernių, labai pajėgių pieninių, gebančių savo produktus paskleisti po visą pasaulį.
5. Populiarinant grupinę veiklą (GO), įveikiant minėtus barjerus, būtina kurti pozityvius bendros veiklos pavyzdžius, sudaryti galimybę naudotis kompetentingomis konsultacijomis.
6. Kooperatyvų ir GO veiklai skatinti būtina parengti ir priimti ilgalaikę strategiją, kurioje turi būti numatytos gamintojų organizacijų plėtros kryptys ir pagrindinės priemonės: produkcijos realizavimas, ūkininkų ir kooperatyvų vadovų mokymai (konsultavimas), paramos gavimo supaprastinimas ir kt.
7. Žemdirbių GO kūrimosi tempams spartinti reikia aktyvesnių veiksmų, todėl smulkiems ir vidutiniams gamintojams siūlomi palankesni teisiniai sprendimai ir didesnis finansinis rėmimas. Į GO kūrimosi procesą siūloma įtraukti ir specializuotas institucijas.

Literatūra

- Bingen, J. (1999). *Producer Groups: Becoming Full Partners in Agricultural Markets and Agro-enterprises*. Prieiga internete: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/ TOPICS/EXTARD/0,,contentMDK:20445158~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:336682~isCURL:Y,00.html> [2015 05 14].
- Boguta, W. (2014). *Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi*. Warszawa: Krajowa Rada Spółdzielcza.
- Chazole, C., Domagalska-Grędyś, M., Pluvinage, J. (2005). Share of producer organizations and groups in the fruit market. French and polish specificity. *Stowarzyszenie ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. Roczniki Naukowe*. T. 7, Zeszyt 6, p. 17–22.
- Chlebicka, A. (2011). Czynniki wpływające na sukces grup producentów rolnych. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, No. 4(22), p. 59–73.
- Chlebicka, A., Fałkowski, J., Wołek, T. (2008). *Powstanie grup producentów rolnych a zmienność cen*. Warszawa: Wyd. Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA.
- Dėl žemės ūkio...* (2000). Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategija. LR Seimo nutarimas, Nr. VIII-1728, 2000.06.13.
- Dėl LR Vyriausybės programos*. (2012). Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa. LR Seimo nutarimas, Nr. VIII-1728, 2000.06.13.
- Desai, K. S., Schmidt, J. P., Sproul, G., Jalabert-Doury, N. (2010). *The Food Sector: The competitive environment may be to blame*. Mayer Brown International LLP, Brussels Office.
- Development of agricultural cooperatives in the EU 2014*. (2015). European agri-cooperatives (Cogeca). Prieiga internete: http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de02_estadistiques_observatoris/27_butlletins/02_butlletins_nd/documents_nd/fitxers_estatics_nd/2015/0152_2015_IA_Cooperatives_Cooperatives-UE.pdf [2014 09 14].
- Ejsmont, J. (2005). *Grupy producentów – nowa forma spółdzielczego działania*. Warszawa: Fundusz Współpracy, 16 p.
- Evaluation of the national strategy for sustainable operational programmes in the fruit and vegetable sector*. (2012). Prieiga internete: http://ec.europa.eu/agriculture/fruit-and-vegetables/country-files/it_en.htm [2015 02 02].
- Klaassen, Ad. (2007). Implementation of CMO – regulations in the Netherlands. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, No. 2 (9), p. 136–141.
- Krzyżanowska, K. (2003). *Przedsiębiorczość zespołowa rolników i jej uwarunkowania*. Warszawa: Wyd. SGGW.
- Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl nuostatų, susijusių su vaisių ir daržovių sektoriaus gamintojų organizacijomis, veiklos fondais ir veiklos programomis, įgyvendinimu po 2007 m. reformos*. (2014). Prieiga internete: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%207312%202014%20INIT> [2014 05 14].
- Kriščiukaitienė, I., Namiotko, V., Kripaitis, R. (2015). The evaluation of the impact of support on Lithuanian farms investments. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Nr. 37(3), p. 399–405.
- Kuliešis, G., Pareigienė, L. (2010). Nuostatų kooperuotis vertinimas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, Nr. 5 (24), p. 108–115.

- Lemanowicz, M. (2004). Czynniki sukcesu rolników działających w grupach producentów rolnych. *Roczniki naukowe SERiA*, T. 6, Z. 1, p. 127–132.
- Oleszko-Kurzyna, B. (2007). Postawy rolników wobec grup producentów rolnych. *Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Vol. XLI, 11, p. 161–176.
- Ollila, P. (2009). *Principles of Institutional Economics – with Applications to Cooperative Enterprises*. University of Helsinki, Department of economics and management publications, Nr. 56.
- Pareigienė, L., Ribašauskienė, E. (2008). Kooperacijos plėtros vertinimas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, Nr. 12(1), p. 122–128.
- Pateikti pasiūlymus ir pagrįstas rekomendacijas dėl atitinkančių ES reikalavimus gamintojų organizacijų.* (2001). LR ŽŪM užsakomojo mokslinio tiriamojo darbo ataskaita. Vadovas J. Ramanauskas.
- Pieno gamintojų organizacijų ir jų asociacijų administravimo taisyklės.* Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431373&p_tr2=2 [2015 09 09].
- Prus, P., Wawrzyniak, B. M. (2009). Grupy producentów rolnych w świetle PROW z lat 2004–2006 oraz 2007–2013. *Rozwój przedsiębiorczości i zespołowej działalności gospodarczej w rolnictwie w świetle integracji z Unią Europejską*. Red. nauk. S. Zawisza. Wyd. Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 151–154.
- Ramanauskas, J. (2013). Šiuolaikiniai kooperatinės veiklos ypatumai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 65, p. 95–108.
- Report from the Commission to the European Parliament and the Council.* (2014). European Commission. Brussels, 4.3.2014 COM(2014) 112 final. Prieiga internete: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jyrOt0CDxOgJ:www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290112_/com_com%282014%290112_en.pdf+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [2015 09 09].
- Skulskis, V., Girgždienė, V., Mikelionytė, D. (2014). Ekologiško pieno gamybos kooperatyvo veiklos vertinimo rezultatai. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, No. 36(2), p. 407–415.
- Sposoby współpracy doradców z rolnikami zorganizowanymi w grupy producentów rolnych.* (2008). Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Vazonis, V. (2007). Kaip sukurti gamintojų organizaciją. *Mano ūkis*, Nr. 5, p. 8–10.
- Vazonis, V. (2014). Gamintojų organizacijų kūrimas kaip žemdirbių kooperacijos plėtros Lietuvoje galimybė. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Vol. 36, No. 2, p. 435–443.
- Vazonis, V., Ramanauskienė, J., Ramanauskas, J. (2008). Vaisių ir daržovių sektoriaus strategijos koncepcija. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, Nr. 4 (15), p. 200–207.
- Vidickienė, D., Gedminaitė, Ž. (2009). Kooperacijos plėtros Lietuvoje stebėseną ir vertinimas. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Nr. 16 (1), p. 116–123.
- Westerlund-Lind, L. (2011). *Market orientation of the Swedish pork sector*. PhD Thesis. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Wiatrak, A. P. (2015). Grupy producenckie jako forma więzi w agrobiznesie. *Problemy Zarządzania, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego*, Vol. 13, Nr. 1(50), T. 1, p. 182–196.

FORMATION OF AGRICULTURAL PRODUCERS ORGANIZATIONS

JAN ŽUKOVSKIS, JULIUS RAMANAUSKAS

Aleksandras Stulginskis University, Klaipėda University (Lithuania)

Summary

Lithuanian agricultural sector is dominated by small farms, who faces difficulties to operate under market conditions. So in order to gain competitive advantages in the management of agricultural products markets, improve product quality, to solve social and environmental issues, they need to connect to larger formations, such as cooperatives and producers' organizations (PO).

The research problem – what is broadening of PO in different countries of the EU and what measures necessary for their faster development in Lithuania?

The aim of the research – to prepare measures for activation of farmers’ producer organizations establishment.

The research methodology. The analysis of the economic literature and legal documentation of agricultural production and farmers’ markets, regulatory issues cooperatives analysis. In addition, A semi-standardized interview with Lithuania and Ireland, Italy, Latvia, Poland, Holland, France, Sweden and Germany cooperatives and POs leaders and experts was applied. A long-term strategy is necessary for activation of cooperatives and PO development. Producer organizations development directions and main tools, such as the realization of production, training and consultation of farmers and heads of cooperatives, simplification of receiving support and others. Measures must be provided in such strategy.

KEYWORDS: *producer organizations, cooperatives, program of actions, financial support.*

JEL CLASSIFICATION: Q01, Q13, Q17.

Gauta: 2016.05.15

Priimta: 2016.05.27

Pasirašyta spaudai: 2016.06.01